

Luento 3

Konekielinen ohjelmointi (TTK-91, KOKSI)

Muuttujat
Tietorakenteet
Kontrolli
Optimointi
Tarkistukset

25/03/2004

Copyright Teemu Kerola 2003

1

Tiedon sijainti suoritusaikana

- Muistissa (=keskusmuistissa)
  - iso Esim. 256 MB, tai 64 milj. 32 bitin sanaa
  - hidas
  - data-alueella: Esim. 10 ns kyssä vakiona?
- Rekisterissä
  - pieni
  - nopea Esim. 256 B, tai 64 kpl 32 bitin sanaa
- Probleemi: muuttujat muistissa ja rekisterissä
  - missä päin muistia? miten siihen viitataan? Esim. 1 ns steri... TTK-91: 8 kpl + PC + ...

25/03/2004

Copyright Teemu Kerola 2003

2

Miten tietoon viitataan? ⁽³⁾

- Tieto muistissa
  - muistiosoitteen (esim. 0x6F123456 tai 3459321) avulla
  - symbolin (esim. HenkTunn tai X) avulla symbolista konekieltä käytettäessä – symbolin arvo on muistiosoitte
    - HenkTunn = 0x6F123456, X = 3459321
 (heksadesimal)   (desimal)
- Tieto välimuistissa
  - samalla tavalla kuin jos tieto olisi muistissa
  - viittaushetkellä ei tiedetä, kummasta paikasta tieto lopulta löytyy tai kauanko viittaamiseen kuluu aikaa!
- Tieto rekisterissä
  - rekisterin osoitteen (esim. 6 tai 18) avulla
  - symb. konekieli: R3, FP, F5, I2, jne
- Tieto konekäskyssä (vakiona)
  - oletusarvoisesti, käskyssä on vain yksi paikka tiedolle

25/03/2004
Copyright Teemu Kerola 2003
3

Tieto ja sen osoite ⁽²⁾

muuttujan X osoite on symbolin X arvo

```

X DC 12
...
LOAD R1, =X
LOAD R2, X
            
```

symbolin X arvo
muuttujan X osoite?

muuttujan X arvo

muisti

230
12345
12556
128765
12222
12
12998

```
int x =12;
```

- Muuttujan X osoite on 230
- Muuttujan X arvo on 12
- Symbolin X arvo on 230 X=230:
  - symbolit ovat yleensä olemassa vain käännösaikana
  - virheilmoituksia varten symbolitaulua pidetään joskus yllä myös suoritusaikana

25/03/2004
Copyright Teemu Kerola 2003
4

Tieto ja sen osoite ⁽³⁾

<pre>Xptr DC 0 X DC 12 LOAD R1, =X ; R1 ← 230 STORE R1, Xptr LOAD R2, X ; R2 ← 12 LOAD R3, @Xptr ; R3 ← 12</pre>	
--	--

- Muuttujan X osoite on 230
- Muuttujan X arvo on 12
- Osoitinmuuttujan (pointterin) Xptr osoite on 225
- Osoitinmuuttujan Xptr arvo on 230
  - jonkun tiedon osoite (nyt X:n osoite)
- Osoitinmuuttujan Xptr osoittaman kokonaisluvun arvo on 12

C-kieli: Y = *ptrX /* ei prtX:n arvo, mutta ptrX:n osoittaman muuttujan arvo */

25/03/2004 Copyright Teemu Kerola 2003 5

Osoitinmuuttujat ⁽⁴⁾

- Muuttujia samalla tavoin kuin kokonaislukuarvoiset muuttujatkin
  - muistissa olevalla osoitinmuuttujalla on osoite
- Arvo on jonkun tiedon osoite muistissa
  - globaalin yksi- tai monisanaisen tiedon osoite
    - muuttuja, taulukko, tietue, olio dataosoite
  - keosta (heap, joskus ”kasa”) dynaamisesti (suoritusaikana) varatun tiedon osoite
    - Pascalin tai Javan ”new” operaatio palauttaa varatun muistialueen osoitteen (tai virhekoodin, jos operaatiota ei voi toteuttaa) dataosoite
  - aliohjelman tai metodin osoite
    - osoite ohjelmakoodiin koodiosoite

25/03/2004 Copyright Teemu Kerola 2003 6

Globaali, kaikkialla näkyvä data ⁽²⁾

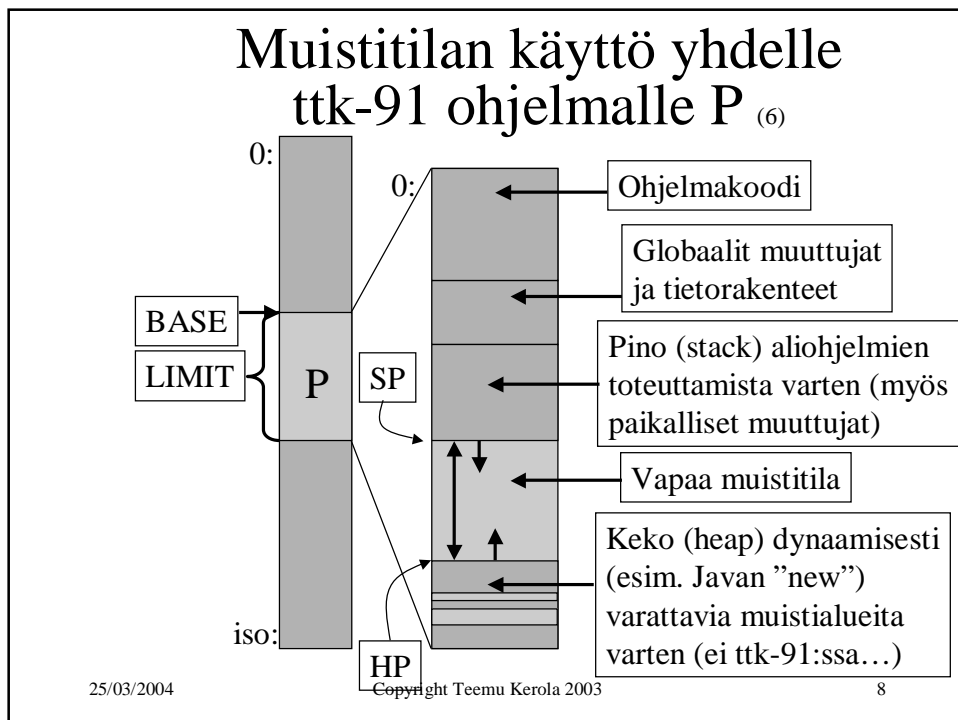
- Globaalit muuttujat ja muut globaalit tietorakenteet sijaitsevat ttk-91 koneen muistissa ohjelmakoodin jälkeen
  - muuttujat

int X = 25;	char Ch;
short Y;	char Str[] = "Pekka";
float Ft;	boolean fBig;
  - tilan varaus

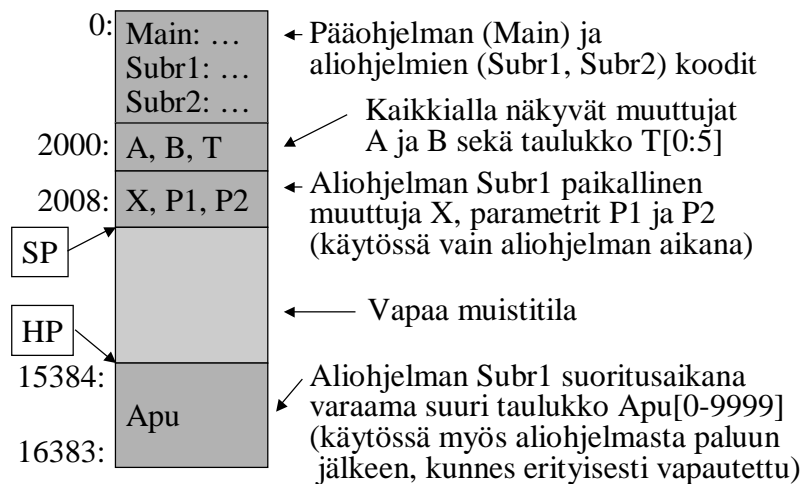
X	DC	15 ; alkuarvo 15
Taulu	DS	20 ; 20 sanaa
fBig	DC	1 ; 1=true, 0=false
  - viittaaminen

LOAD	R1, X
STORE	R2, Taulu(R1)

25/03/2004
Copyright Teemu Kerola 2003
7

Esimerkki: ohjelman muistin (osoitevaruuden) käyttö aliohjelman Subr1 suorituksen aikana

25/03/2004

Copyright Teemu Kerola 2003

ei ttk-91:ssä

9

Muistissa oleva data ⁽²⁾

- **Globaali data** `int X; function Print();`
  - varataan ohjelman latauksen yhteydessä
  - kaikkialla viitattavissa nimen (osoitteen) avulla
- **Dynaaminen data** `Mach m = new Mach();`

(ei ttk-91:ssä)

  - varataan tarvittaessa keosta suorituksen aikana
  - vapautetaan kun ei enää tarvita
  - viittaus varauksen jälkeen osoitteen avulla
- **Aliohjelmien paikallinen data** `parametrit, paik. muuttuja`
  - varataan pinosta kutsuhetkellä
  - vapautetaan rutiinista paluun yhteydessä
  - viittaus aliohjelman sisällä osoitteen avulla

25/03/2004

Copyright Teemu Kerola 2003

10

Tiedon sijainti suoritusaikana ⁽³⁾

- Rekisteri (nopein)
  - kääntäjä päättää milloin muuttujan arvo on rekisterissä
- Välimuisti (nopea)
  - laitteisto hoitaa automaattisesti joillekin muistialueille
- Muisti (hidas)
  - kääntäjä/lataaja valitsee sijaintipaikan
    - globaali data ohjelman latauksen yhteydessä
    - vakiot konekäskyssä
  - ohjelma sijoittaa suoritusaikana
    - aliohjelmien paikalliset muuttujat, parametrit
  - käyttöjärjestelmä sijoittaa suoritusaikana
    - dynaaminen data keossa suorituksen aikana
- Levy, levypalvelin (liian hidas, ei mahdollista)
  - vaatii käyttöjärjestelmän varusohjelmien apua

25/03/2004

Copyright Teemu Kerola 2003

11

Ohjelmoinnin peruskäsitteet

- Aritmeettinen lauseke
  - miten tehdä laskutoimitukset?
- Yksinkertaiset tietorakenteet
  - yksiulotteiset taulukot, tietueet
- Kontrolli – mistä seuraava käsky?
  - valinta: if-then-else, case
  - toisto: for-silmukka, while-silmukka
  - aliohjelmat, virhetilanteet
- Monimutkaiset tietorakenteet
  - listat, moniulotteiset taulukot

25/03/2004

Copyright Teemu Kerola 2003

12

Aritmeettinen lauseke (3)

A	DC	0
B	DC	0
C	DC	0

```
int a, b, c;
...
b = 34;

a = b + 5 * c;
```

koodi

```
LOAD R1, =34
STORE R1, B
...
LOAD R1, B
LOAD R2, C
MUL R2, =5
ADD R1, R2
STORE R1, A
```

tai:

```
LOAD R1, =5
MUL R1, C
ADD R1, B
STORE R1, A
```

25/03/2004
Copyright Teemu Kerola 2003
13

Globaalin taulukon tilan varaus ja käyttö (3)

```
int X, Y;
int Taulu[30];
...
X = 5;
Y = Taulu[X];
```

X	DC	0
Y	DC	0
Taulu	DS	30
...		
LOAD R1, =5		
STORE R1, X		
LOAD R1, X		
LOAD R2, Taulu(R1)		
STORE R2, Y		

X:
Y:
Taulu:

Optimoiva kääntäjä osaisi jättää pois jälkimmäisen "LOAD R1, X" käskyn

25/03/2004
Copyright Teemu Kerola 2003
14

Globaalien tietueiden tilan varaus ja käyttö (3)

```
int X;
struct Tauno {
    int Pituus;
    int Paino;
}
...
X = Tauno.Paino
```

Kentän "Paino" suhteellinen osoite tietueen Tauno sisällä

Tietueen osoite on sen ensimmäisen sanan osoite

X:

pituus
paino

Tauno:

X	DC	0
Tauno	DS	2
Pituus	EQU	0
Paino	EQU	1
...		

```
...
LOAD R1,=Tauno
LOAD R2, Paino(R1)
STORE R2, X
```

25/03/2004
Copyright Teemu Kerola 2003
15

Kontrolli - valinta konekielellä (2)

- Ehdoton hyppy
  - JUMP, CALL ja EXIT, SVC ja IRET
- Hyppy perustuen laiterekisterin arvoon (vrt. 0)
  - JZER, JPOS, ...
- Hyppy perustuen aikaisemmin asetettuun tilarekisterin arvoon
  - COMP
  - JEQU, JGRE, ...
  - Ongelma vai etu: ttk-91:ssä kaikki ALU käskyt asettavat tilarekisterin (implisiittinen "COMP Rj, =0")
    - ADD, SUB, MUL, DIV, NOT, AND, OR, XOR, SHL, SHR

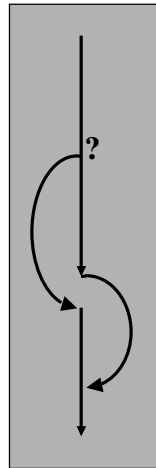
```
COMP R2, LIMIT
JEQU LOOP
```

25/03/2004
Copyright Teemu Kerola 2003
16

If-then-else -valinta (2)

```
if (a<b)
    x = 5;
else
    x = y;
```



```
LOAD R1, A
COMP R1, B
JNLES Else
LOAD R1, =5
STORE R1, X
JUMP Done
Else LOAD R1, Y
STORE R1, X
Done NOP
```

```
LOAD R2, Y
LOAD R1, A
COMP R1, B
JNLES Else
LOAD R2, =5
ELSE STORE R2, X
```

vai olisiko tämä parempi:

25/03/2004

Copyright Teemu Kerola 2003

17

Case lauseke (2)

```
switch (lkm) {
    case 4: x = 11;
            break;

    case 0: break;

    default: x = 0;
            break;
}
```

Onko case-tapausten järjestyksellä väliä?

```
Swi LOAD R1, Lkm
```

```
Vrt4 COMP R1,=4
      JNEQ Vrt0
      LOAD R2, =11
      STORE R2, X
      JUMP Cont
```

```
Vrt0 COMP R1, =0
      JNEQ Def
      JUMP Cont
```

```
Def LOAD R2,=0
     STORE R2, X
```

```
Cont NOP
```

25/03/2004

Copyright Teemu Kerola 2003

18

Toistolausekkeet (2)

- For-step-until -silmukka
- Do-until -silmukka
- Do-while -silmukka
- While-do -silmukka
- ...

ehto
silmukan
alussa

ehto
silmukan
lopussa

25/03/2004
Copyright Teemu Kerola 2003
19

For lauseke (4)

```
for (int i=20; i < 50; ++i)
  T[i] = 0;
```

I	DC	0
...		
		LOAD R1, =20 STORE R1, I
Loop		LOAD R2, =0 LOAD R1, I STORE R2, T(R1)
		LOAD R1, I ADD R1, =1 STORE R1, I
		LOAD R3, I COMP R3, =50 JLES Loop

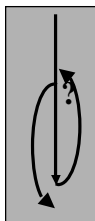
Olisiko parempi pitää i:n arvo rekisterissä?
Miksi? Milloin?

Mikä on i:n arvo lopussa?
Onko sitä olemassa?

Entä jos toisenlainen loop-semantiikka?

25/03/2004
Copyright Teemu Kerola 2003
20

While-do -lauseke (2)


```
X = 14325;
Xlog = 1;
Y = 10;
while (Y < X) {
    Xlog++;
    Y = 10*Y
}
```

Mitä kannattaa pitää muistissa?

```
LOAD R1, =14325
STORE R1, X
LOAD R1, =1 ; R1=Xlog
LOAD R2, =10 ; R2=Y
While COMP R2, X
      JNLES Done
      ADD R1, =1
      MUL R2, =10
      JUMP While
Done STORE R1, Xlog ; talleta tulos
      STORE R2, Y
```

Mitä kannattaa pitää missä rekisterissä ja milloin? X in R3?

25/03/2004

Copyright Teemu Kerola 2003

21

Koodin generointi (7)

- Kääntäjän viimeinen vaihe
  - voi olla 50% käänösajasta
- Tavallisen koodin generointi
  - alustukset, lausekkeet, kontrollirakenteet
- Optimoidun koodin generointi
  - käänös kestää (paljon) kauemmin
  - suoritus tapahtuu (paljon) nopeammin
  - milloin globaalin/paikallisen muuttujan X arvo kannattaa pitää rekisterissä ja milloin ei?
  - missä rekisterissä X:n arvo kannattaa pitää?
    - joskus R1:ssä, joskus R5:ssä?

25/03/2004

Copyright Teemu Kerola 2003

22

Optimoitu For lauseke ⁽²⁾

```

for (int i=20; i < 50; ++i)
    T[i] = 0;

```

LOAD R1, =20 ; i
LOAD R2, =0 ; 0
Loop STORE R2, T(R1)
ADD R1, =1
COMP R1, =50
JLES Loop

Mitä eroja? Onko tämä OK?

6 vs. 11 konekäskyä (koodin koko)
122 vs. 272 suoritetun käskyä!
muuttujan i arvo lopussa?
152 vs. 452 muistiviitettä!

alkuperäinen koodi

```

I    DC    0
    ...
    LOAD R1, =20
    STORE R1, I
Loop LOAD R2, =0
    LOAD R1, I
    STORE R2, T(R1)

    LOAD R1, I
    ADD R1, =1
    STORE R1, I

    LOAD R3, I
    COMP R3, =50
    JLES Loop

```

25/03/2004 Copyright Teemu Kerola 2003 23

Virhetilanteisiin varautuminen ⁽³⁾

- Suoritin tarkistaa käskyn suoritusajana
  - ”automaattinen”, HW
  - integer overflow, `ADD R1, R2 ; overflow??`
  - divide by zero, ... `DIV R4, =0 ; divide-by-zero`
- Generoidut konekäskyt tarkistavat ja explisiittisesti aiheuttavat keskeytyksen tai käyttöjärjestelmän palvelupyynnön tarvittaessa
  - ”manuaalinen”
  - index out of bounds, bad method, bad operand
  - ihan mitä vain haluat testata!

```

COMP R1, Tsize ; indeksin rajatarkistus
JLES IndexOK ; Taulu:n koko Tsize:ssä
SVC SP, =BadIndex ; käyttöjärj. huolehtii
IndexOK STORE R2, Taulu(R1) ; R1 = 12 345 000 ??

```

25/03/2004 Copyright Teemu Kerola 2003 24

Taulukon indeksitarkistus⁽¹⁾

```
for (int i=20; i < 50; ++i)
    T[i] = 0;
```

I	DC	0
T	DS	50 ; data
Tsize	DC	50 ; koko
...		

Voisiko loopin kontrollia ja indeksin tarkistusta yhdistää?
Optimoiva kääntäjä osaa!

```

LOAD R1, =20
STORE R1, I
Loop LOAD R2, =0
      LOAD R1, I
      JNNEG R1, ok1
      SVC  SP,=BadIndex
ok1   COMP R1, Tsize
      JLES ok2
      SVC  SP,=BadIndex
ok2   STORE R2, T(R1)
      LOAD R1, I
      ADD  R1, =1
      STORE R1, I ; 50 OK!
      LOAD R3, I
      COMP R3, =50
      JLES Loop
    
```

25/03/2004
Copyright Teemu Kerola 2003
25

Taulukon alaindeksi ei ala nollassa (ei animoitu)

```
for (int i=20; i < 50; ++i)
    T[i] = 0;
```

I	DC	0
T	DS	30 ; 30 alkiota
Tlow	DC	20 ; alaraja
Thigh	DC	50 ;yläraja+1
...		

T:	T[20]
T+1:	T[21]
T+29:	T[49]

indeksitarkistukset...

25/03/2004
Copyright Teemu Kerola 2003
26

Taulukon alaindeksi ei ala nolasta ⁽³⁾

```
for (int i=20; i < 50; ++i)
    T[i] = 0;
```

```
I      DC    0

T      DS   30 ; 30 alkia
Tlow   DC   20 ; alaraja
Thigh  DC   50 ; yläraja+1
      ...
```

indeksitarkistukset...

```
LOAD R1, =20
STORE R1, I

Loop  LOAD R2, =0
      LOAD R1, I
      SUB  R1, Tlow
      STORE R2, T(R1)

      LOAD R4, I
      ADD  R4, =1
      STORE R4, I

      LOAD R3, I
      COMP R3, =50
      JLES Loop
```

25/03/2004

Copyright Teemu Kerola 2003

27

Moni-ulotteiset taulukot ⁽²⁾

- Ohjelmointikieli voi tukea suoraan moni-ulotteisia taulukoita

```
X = Tbl[i, j];   Y = Arr[k][6][y+2];
```

- Toteutus konekielitasolla aina (useimmissa arkkitehtuureissa) yksiulotteinen taulukko
  - vain yksi indeksirekisteri konekäskyssä
- Moniosainen toteutus
  - laske alkion osoite yksi-ulotteisessa taulukossa ja käytä indeksoitua tiedonosoitusmoodia
  - TAI: laske alkion osoite muistissa ja käytä epäsuoraa tiedonosoitusmoodia

25/03/2004

Copyright Teemu Kerola 2003

28

2-ulotteiset taulukot ⁽⁶⁾

```
int[][] T = new int[4][3];
...
Y = T[i][j];
```

T	DS	12	
Trows	DC	4	
Tcols	DC	3	Esimerkki
...			I=1, J=2 ?
		LOAD	R1, I
	R1	MUL	R1, Tcols
	R1	ADD	R1, J
		LOAD	R2, T(R1)
		STORE	R2, Y

T:	0,0	0,1	0,2
	1,0	1,1	1,2
	2,0	2,1	2,2
	3,0	3,1	3,2

looginen

T:	T[0][0]
	T[0][1]
	T[0][2]
	T[1][0]
	T[1][1]
	T[1][2]
	T[2][0]
	T[...][...]

fyysinen

Tarkistukset.... ?

25/03/2004
Copyright Teemu Kerola 2003
29

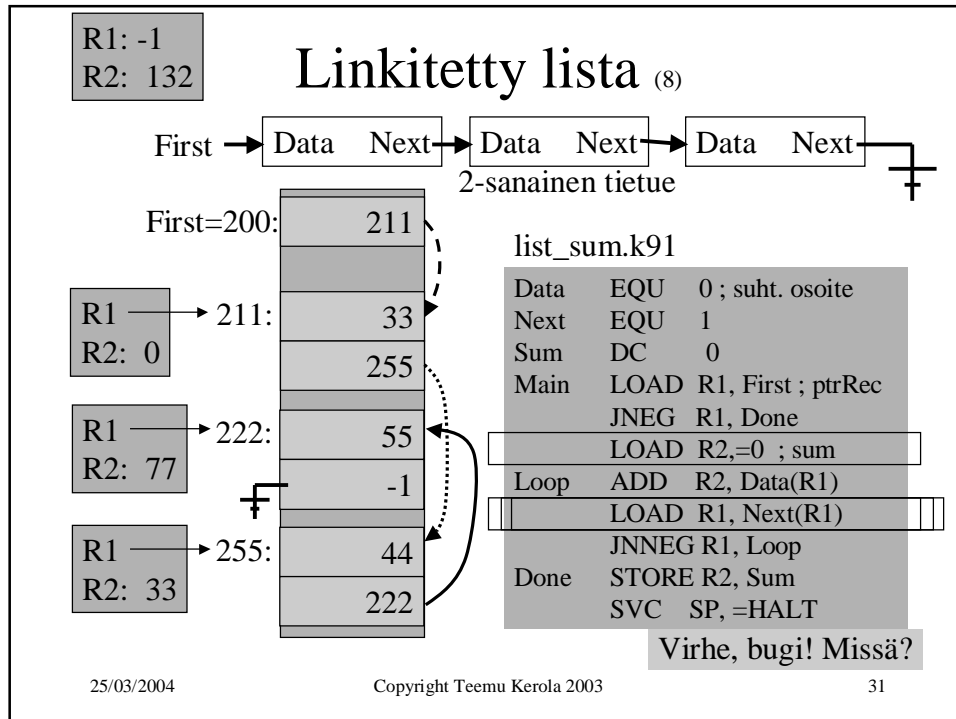
Moni-ulotteiset taulukot ⁽³⁾

- Talletus riveittäin
  - C, Pascal, Java?
- Talletus sarakkeittain
  - Fortran
- 3- tai useampi ulotteiset
  - vastaavalla tavalla!

T:	T[0][0]
	T[1][0]
	T[2][0]
	T[3][0]
	T[0][1]
	T[1][1]
	T[2][1]
	T[...][...]

T:	T[0][0]
	T[0][1]
	T[0][2]
	T[1][0]
	T[1][1]
	T[1][2]
	T[2][0]
	T[...][...]

25/03/2004
Copyright Teemu Kerola 2003
30

Monimutkaiset tietorakenteet

- 2-ulotteinen taulukko T, jonka jokainen alkio on tietue, jossa neljä kenttää:
  - pituus
  - ikä
  - viime vuoden palkka kunakin kuukautena
  - viime vuoden töissäolopäivien lukumäärä kunakin kuukautena
- Talletustapa?
- Viitteet?
- Tarkistukset?

$X = T[\text{yliopNum}][\text{opNum}].\text{palkka}[\text{kk}];$

EDSAC

(Electronic Delay Storage Automatic Computer)

- Ensimmäinen toimiva ”todellinen” tietokone
  - ohjelma ja data samassa muistissa
  - Maurice Wilkes,
Cambridge University
  - 1949
  - 256 sanan muisti
    - elohopeasäiliötekniologia
  - 35-bitin sanat

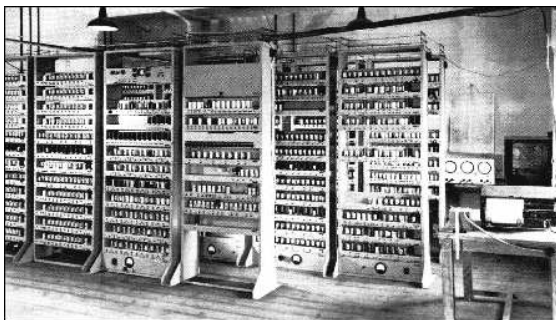

25/03/2004

Copyright Teemu Kerola 2003

33

EDSAC

Laitteisto

Muisti

25/03/2004

Copyright Teemu Kerola 2003

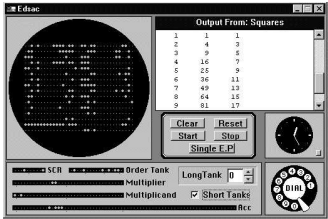
34

EDSAC Simulator

Symbolinen koneikieli

```

PRINT SQUARES
31 | T 123 S | ] As required
enter → 32 | E 84 S | ] initial in
33 | P S | ] Used to kee
34 | P S | ] of subtrac
35 | P1000 S | ] Power of 10
36 | P 1000 S | ] subtracted
37 | P 100 S | ] For use in
38 | P 10 S | ] binary con
39 | P 1 S | ]
40 | Q S | ]
41 | π S | ] Figures
42 | A 40 S | ]
                
```


<http://www.dcs.warwick.ac.uk/~edsac/>

Koneikieli

```

[Squares]
T123E84SPSPSP1000SP1000SP100SP10SP1S
Q5SA40S1S4S8S043S033SFSAA4S
T65ST129SA3S5T34SE1ST48SA47ST65SA33SA40S
T33SA48SS34SE5SA34SPST48ST33SA52SA4S
US2SS42SG51SAll17ST52SPSPSPSPSPS
E110SE118SP100SE95S041ST129S044S045SA76SA4S
U76ST48SA83ST75SE49S043S043SH76SV76SL64S
L32SU77SS78ST79SA77SU78ST48SA80ST75SE49S
043S043SA79ST48SA81ST75SE49SA35SA76SSB2S
G85S041S2S
                
```

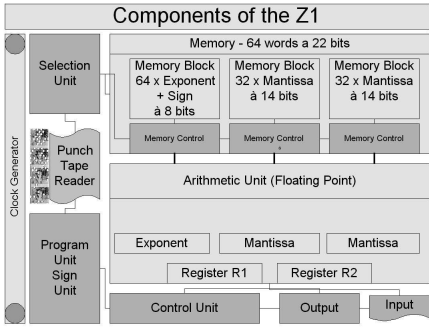
25/03/2004
Copyright Teemu Kerola 2003
35

-- Luennon 3 loppu --

Konrad Zuse: Z1 (1938)

- mekaaninen "laskin", kellotaajuus 1 Hz (käännä kampea!)
- kertolasku 5 s
- datamuisti 64W à 24b
- ohjelma reikänauhalta (filmiltä)

Components of the Z1

http://irb.cs.tu-berlin.de/~zuse/Konrad_Zuse/en/Rechner_Z1.html

25/03/2004
Copyright Teemu Kerola 2003
36